

ІСТОРІЯ

УДК 355.45(477)“2014/...”:351.746(4-67Україна)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/73-2-1>

Олександр НАШИВОЧНИКОВ,

orcid.org/0000-0003-4197-6408

кандидат історичних наук,

докторант науково-дослідного центру воєнної історії

Національного університету оборони України

(Київ, Україна) *dr.alexander@ukr.net*

ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В АНТИТЕРОРИСТИЧНІЙ ОПЕРАЦІЇ НА СХОДІ УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання застосування підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України. Базою дослідження стала наукова література за тематичним спрямуванням, науково-аналітичні публікації українських та іноземних вчених із досліджуваної проблематики, результати незалежних спостережень та низка загальнонаукових методів, таких як: метод абстрагування (з метою виділення основних понять та категорій), метод аналізу та синтезу (для ідентифікації найвпливовіших елементів досліджуваного об'єкта), абстрактно-логічний та діалектичний методи наукового пізнання, а також метод наукової абстракції (для формування теоретичних узагальнень, уточнення понятійного апарату, формулювання висновків). Метою статті є визначення ролі Сил спеціального призначення Збройних Сил України та оцінка ефективності їх діяльності в антитерористичній операції на Сході України. Для досягнення поставленої мети в дослідженні були розглянуті питання постановки основних завдань та цілей Сил спеціального призначення Збройних Сил України, проведено огляд діяльності бойових підрозділів у 2014–2018 роки.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше визначено роль Сил спеціального призначення Збройних Сил України та надано оцінку ефективності їх діяльності в антитерористичній операції на Сході України. Практичним результатом дослідження є набір рекомендацій щодо підвищення ефективності застосування Сил спеціального призначення Збройних Сил України. Теоретичним результатом стало виявлення основних закономірностей діяльності Сил спеціального призначення Збройних Сил України в період антитерористичної операції на Сході України. Висновком статті є необхідність залучення Сил спеціального призначення Збройних Сил України до виконання бойових завдань тільки в межах загальних операцій задля уникнення втрат особового складу та техніки підрозділів і заборона практики їх використання як звичайних бійців Сухопутних військ Збройних сил України для ведення територіальної оборони у визначених зонах.

Ключові слова: *контртерористична стратегія, військові дії в урбанізованому середовищі, роль розвідки в АТО, психологічна підготовка, взаємодія із цивільним населенням, логістика в спецопераціях.*

Oleksandr NASHYVOCHNIKOV,

orcid.org/0000-0003-4197-6408

PhD of Historical Sciences,

Doctoral student at the Military History Research Center

National Defence University of Ukraine

(Kyiv, Ukraine) *dr.alexander@ukr.net*

THE USE OF SPECIAL FORCES UNITS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE IN THE ANTI-TERRORIST OPERATION IN EASTERN UKRAINE

The article deals with the issue of the use of special forces units of the Armed Forces of Ukraine in the anti-terrorist operation in the East of Ukraine. The basis of the research was the scientific literature of the thematic direction, scientific and analytical publications of Ukrainian and foreign scientists on the studied issues, the results of independent observations and a number of general scientific methods, such as: the method of abstraction (in order to highlight the main concepts and categories), the method of analysis and synthesis (for identification of the most influential elements of the researched object), abstract-logical and dialectical methods of scientific knowledge, as well as the method of scientific abstraction (for the formation of theoretical generalizations, clarification of the conceptual apparatus, formulation of conclusions). The purpose of the article is to determine the role of the Special Forces of the Armed Forces of Ukraine and evaluate the effectiveness of their activities in the anti-terrorist operation in the East of Ukraine. In order to achieve the

set goal, this study considered the issues of setting the main tasks and goals of the Special Purpose Forces of the Armed Forces of Ukraine, conducted a review of the activities of combat units in 2014–2018.

The scientific novelty of the research lies in the fact that for the first time the role of the Special Forces of the Armed Forces of Ukraine was determined and an assessment of the effectiveness of their activities in the anti-terrorist operation in the East of Ukraine was provided. The practical result of the study is a set of recommendations for increasing the effectiveness of the use of the Special Forces of the Armed Forces of Ukraine. The theoretical result was the identification of the main regularities of the activity of the Special Purpose Forces of the Armed Forces of Ukraine during the anti-terrorist operation in the East of Ukraine. The conclusion of the article is the need to involve the Special Forces of the Armed Forces of Ukraine in the performance of combat missions only within the scope of general operations in order to avoid the loss of personnel and equipment of the units and the prohibition of the practice of using them as ordinary fighters of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine to conduct territorial defense in designated areas.

Key words: counter-terrorist strategy, military operations in an urbanized environment, the role of intelligence in ATO, psychological training, interaction with the civilian population, logistics in special operations.

Постановка проблеми. З початком російсько-українського збройного конфлікту у 2014 році постала проблема щодо проведення спеціальних військових операцій проти ворога. Хоча сили спеціального призначення Збройних Сил України і мали досвід міжнародних змагань розвідувальних груп (Історія, 2024), численних підводних розминувальних та навіть бойових дій в Іраку, а також у Сьєрра-Леоне і Ліберії (Тригуб, 2012), але їх підготовка виявилась недостатньою для протидії підрозділам спеціального призначення РФ на початковому етапі антитерористичної операції на Сході України. Тому для підвищення ефективності подальшого використання Сил спеціального призначення Збройних сил України необхідно розглянути питання застосування їхніх підрозділів в антитерористичній операції на Сході України. Це допоможе визначити основні проблеми їх використання та надати низку рекомендацій щодо підвищення ефективності в майбутньому, що сьогодні є надзвичайно важливим питанням, оскільки російсько-українська війна продовжується вже десятий рік поспіль та з гібридного стану (2014–2022) перейшла більш ніж два роки тому у відкритий конфлікт.

Аналіз досліджень. Питання застосування підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України розглядалось не тільки вітчизняними, але й іноземними дослідниками, що доводить його важливість та актуальність військової історії.

Питання використання підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України було проаналізовано в наукових працях низки українських учених.

У науковій статті М. Д. Ткаченка, С. О. Кравченка та С. М. Подвизнікова (Ткаченко та ін., 2022) розглянута концепція оперативних сил та спроможностей НАТО як інструменту рефор-

мування та збільшення бойових спроможностей підрозділів спеціального призначення (Сил Спеціальних Операцій, або ССО). Учені вказують на те, що відбувається активна інтеграція частин і підрозділів ССО в систему колективної безпеки в супроводі Північноатлантичного альянсу. Така інтеграція дасть можливість сформуванню ефективнішу контртерористичну стратегію для її подальшого використання Силами спеціального призначення Збройних Сил України (далі – ЗСУ) під час їх дій в урбанізованому середовищі.

Стаття групи дослідників з Української військово-тактичної академії (Савицький та ін., 2016) розкриває проблему медичного забезпечення ЗСУ. Було визначено, що для надійного медичного забезпечення військ актуальним є питання забезпечення ЗСУ індивідуальними засобами медичного захисту та сучасним оснащенням, що особливо актуально для Сил спеціального призначення Збройних Сил України, оскільки їхні підрозділи часто діють у тилу і не мають можливості швидко евакуюватись або отримати кваліфіковану медичну допомогу.

Також необхідно згадати дослідників повітряних десантів Сил спеціальних операцій Л. В. Кіндеркнехт, С. Д. Лупініна та О. В. Лупаленка, в науковій роботі яких запропоновано використовувати досвід армій інших країн світу, які досягли значних успіхів у висотному десантуванні. Це допоможе частково вирішити проблему логістики в спецопераціях, але потребує додаткової психологічної підготовки (Кіндеркнехт та ін., 2016).

Із закордонних учених питання використання підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України розглянув Octavian (2022), який проаналізував організацію і використання Сил спеціальних операцій під час гібридної війни.

Необхідно згадати і спільне українсько-британське дослідження парамілітарних сил (Malyarenko, Galbreath, 2016), що брали участь в

антитерористичній операції, де Сили спеціального призначення Збройних Сил України згадані як організовані підрозділи з чіткою ієрархією та субординацією.

Мета статті – визначити роль Сил спеціального призначення Збройних Сил України та оцінити ефективність їх діяльності в антитерористичній операції на Сході України шляхом аналізу застосування певних підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Для початку необхідно провести короткий огляд історії Сил спеціальних операцій ЗСУ, визначити їх основні завдання та цілі й дослідити особливості їх структури. Все це дасть можливість краще зрозуміти деякі моменти діяльності Сил спеціальних операцій Збройних сил України в 2014–2018-х роках.

Основні дати в історії Сил спеціальних операцій Збройних сил України (далі – ССО) та їх пояснення наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Хронологія розвитку Сил спеціальних операцій ЗСУ

Дата	Подія, що відбулась
Початок 2007 року	Формування Управління Сил спеціальних операцій
20 квітня 2015 року	Рішення Генерального штабу ЗСУ про створення окремої структури Сил спеціальних операцій
14 травня 2016 року	Відбувся перший випуск інструкторів навчально-тренувального центру Сил спеціальних операцій
16 червня 2016 року	Створено Сили спеціальних операцій та високомобільні десантні війська
3 березня 2018 року	Президент України затвердив “Положення про Сили спеціальних операцій”

Джерело: складено автором на основі (Формування сил спеціальних операцій, 2017; У Хмельницькому за програмою НАТО відбувся перший випуск інструкторів-спеціалістів, 2016; Про Положення про ССО, 2018).

Завдання та цілі ССО визначені законами України та положеннями, що може затверджувати Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України. Згідно із Законом “Про Положення про Сили спеціальних операцій Збройних Сил України” основними напрямками діяльності ССО є:

1. Отримання розвідувальної інформації задля підготовки держави до оборони.
2. Участь та підготовка спеціальних операцій та заходів.
3. Допомога ЗСУ в підготовці до захисту України.

4. Здійснення процесу спеціальної розвідки за діями ворожих країн.

Спеціальна розвідка характеризується широкою взаємодією із цивільним населенням зон майбутніх спеціальних операцій чи заходів. Саме це дозволяє вибрати найефективнішу контртерористичну стратегію або ж підготуватися до військових дій в урбанізованому середовищі, що й було ключовою роллю розвідки в антитерористичній операції (далі – АТО).

Основними завданнями ССО визначено (Ягодзінський та ін., 2022):

1. Виконання спеціальних операцій у “гарячих точках”.
2. Участь в інформаційно-психологічних спецопераціях.
3. Створення партизанських мереж.
4. Боротьба з тероризмом.
5. Саботаж та диверсійні акти в тилу противника.
6. Пошук, евакуація та доставка полонених, заручників.
7. Повалення влади у ворожих країнах.
8. Медична допомога.

Структура ССО складається із трьох командувань, п’яти частин спеціального призначення, чотирьох підрозділів інформаційно-психологічних операцій та однієї авіаційної ескадрилі. Більша частина цих структурних одиниць була створена ще до початку російсько-українського збройного конфлікту (Вовк, 2021).

Вже з квітня 2014 року підрозділи спецпризначенців почали брати участь у збройному конфлікті на Сході України. Ще до того їхні групи були перекинуті до Криму, але до активних дій не вдавались.

Першим підрозділом Сил спеціальних операцій України, що дав відсіч окупантам, став 72-й центр інформаційно-психологічних операцій, який станом на 2014 рік знаходився в Севастополі і був частиною Військово-Морських Сил України. Центр був в облозі майже цілий місяць, з 2 і до 26 березня 2014 року.

Персонал центру не дозволив захопити російським спецпризначенцям склад зі зброєю та військове містечко і мужньо переживав облогу, поки їх підло не зрадили (зрадник показав входи і виходи). На жаль, 23 березня територія частини була зайнята військами РФ, а командир частини – викрадений. Частина офіцерів потім залишилась в анексованому Криму (Варжанський, 2021).

142-й навчальний центр ССО готував фахівців для діяльності ССО, деякі з них мали досвід в АТО. Центр працював у таких напрямках, як:

- 1) фізична і психологічна підготовка;
- 2) основи розвідувальної справи;
- 3) основи військової логістики;
- 4) вогнева підготовка;
- 5) тактична медицина.

Навіть 99-й окремих батальйон управління та забезпечення брав участь у антитерористичній операції на Сході України, хоча його основними функціями є забезпечення активних дій Сил спеціальних операцій.

3-й окремих полк спеціального призначення (зараз – Окремих центр спеціальних операцій “Схід”) був успішно задіяний під час АТО на Сході України для утримання складів озброєння в Артемівську, боїв за Донецький аеропорт та Савур-могили. Під час цих боїв полк утратив 11 вояків убитими та 65 пораненими. Були й невдалі для полку військові операції. Серед них бої біля міста Слов’янськ, де загинуло 7 бійців (Слюсаренко, 2019). На початковому етапі АТО втрати полку були досить суттєвими, особливо яскравим прикладом цього є рятувальний рейд підполковника Лисенка 29 червня 2014 року. Метою рейду було врятування екіпажу літака Су-25, а результатом стала втрата 12-ти бійців і самого підполковника Лисенка. Причиною цього стала недооцінка ролі розвідки, що було частим явищем на початку російсько-українського збройного конфлікту.

Офіцери 3-го окремого полку спеціального призначення особисто визначали вогневі позиції на найнебезпечніших напрямках, уміло організували контрдиверсійну роботу в околицях аеропорту, що звело нанівець спроби бойовиків перекрити шляхи постачання “кіборгам” продуктів та боєприпасів.

Тоді вони відбили чимало атак, підбили 8 танків, один, із незначними пошкодженнями, захопили та переправили на нашу сторону, знищили більше 270-ти бойовиків, а шістьох захопили в полон (Братко, 2017: 46–57).

Під час АТО військовослужбовці 73-го морського центру спеціальних операцій брали участь у декількох найтяжчих рейдах. У серпні 2014 року особовий склад центру зазнав перших втрат. Менше ніж за тиждень загинули 2 матроси і капітан другого рангу О. Зінченко. В Іловайську підрозділ нараховував 30 військовослужбовців, вони одні з перших помітили рух колон механізованих підрозділів Збройних Сил РФ у напрямку міста. Втрати в Іловайську становили: 2 загинилих, 3 полонених та 6 поранених або контужених (Жирохов, 2021). Вже у вересні 2014 року був розгорнутий загін морського центру спеціальних операцій, що виконував завдання з коригування

вогню артилерії, розвідки та знищення ворожих сил. Одним з актів героїзму офіцерів Сил спеціального призначення стала історія подвигу капітана першого рангу Ю. Олефіренка. 16 січня 2015 року він врятував село від обстрілу мінометів, зумівши передати координати ворожої мінометної батареї українській артилерії, на жаль, одна з ворожих мін залетіла прямо у спостережний пункт. В останній момент Ю. Олефіренко прикрив собою підлеглих, але сам помер від тяжких поранень (Великий воїн України, 2015).

Будь-які пропозиції керівництва загону щодо покращення розвідки з морського напрямку та організації протипідводно-диверсійного забезпечення командуванням штабу АТО в секторі “М” ігнорувались, тому особовий склад ніс втрати, виконуючі нехарактерні для себе завдання.

Під час бойових дій на Дебальцевському плацдармі підрозділи 73-го морського центру спеціальних операцій діяли в районі міст Вуглегірська (розвідка), Світлодарська (захист мостів і дамб), села Рідкодуб (штурм укріплень ворога) і села Логвинове (розвідка та подальший штурм). Після Мінських угод основною ціллю діяльності 73-го морського центру спеціальних операцій стала розвідка ворожих артилерійських позицій, боротьба з численними диверсійно-розвідувальними групами противника. Також бійці надавали захист жителям на лінії розмежування в межах взаємодії з цивільним населенням.

Використання потенціалу підрозділів 73-го морського центру спеціальних операцій у ході антитерористичної операції на Сході України відбувалось не за прямим призначенням, що спричинило додаткові втрати в цих підрозділах, оскільки військовослужбовці не мали навичок військових дій в урбанізованому середовищі та набагато краще розуміли роль саме морської розвідки, ніж сухопутної.

Загони 8-го окремого полку спеціального призначення брали участь в утриманні всіх ключових аеропортів в зоні АТО (Луганська, Краматорська, Донецька) (Блажевич, Блажевич, 2016). У червні 2014 р. військовослужбовці полку вели боєві дії під Щастям та допомагали прикордонникам біля населеного пункту Красна Талівка, де знищили групу російських військових. Однією з найбільш трагічних сторінок історії антитерористичної операції на Сході України є бої за 32-й блокпост. За словами підполковника 40-го полку НГУ Анатолія Боженка, в боях за 32-й блокпост було втрачено 22 одиниці техніки, а бійців тільки з полку «Айдар» загинуло 60. Одним із вбитих є і Д. Колісник, командир роти 140-го окремого центру сил спеціальних операцій,

який намагався здійснити операцію прориву з оточеного блокпосту. 19 жовтня 2014 року бійці загону 8-го полку змогли частково деблокувати блокпост, захопивши ворожі укріплення, знищивши БТР-80 і 30 ворожих солдатів.

На основі здійсненого огляду застосування підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України було визначено, що роль Сил спеціального призначення ЗСУ під час АТО постійно змінювалась та залежала від напряму використання підрозділів, а особливості їх попереднього навчання, на жаль, часто ігнорувались, що призводило до додаткових втрат особового складу та техніки. Основні завдання підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в АТО на Сході України були такими:

1. Розвідка.
2. Диверсійна робота.
3. Охорона критичних вузлів.
4. Використання їх як штурмових підрозділів та для прориву оточень.

5. Порятунком льотчиків та інших військовослужбовців ЗСУ, що опинились на ворожій території.

На початку антитерористичної операції підрозділи Сил спеціального призначення Збройних Сил України допускали багато серйозних прорахунків у діяльності, особливо на тактичному рівні, що призводило до необхідності виявляти героїзм, а це у свою чергу спричиняло надмірні втрати живої сили. Також ще однією серйозною проблемою стала нескоординованість дій, що викликало часті оточення і потрапляння в засідки ворога. Тому й було вирішено сформувати ССО як окремий рід військ у складі Збройних сил України для посилення діяльності Сил спеціального призначення.

Також для підвищення ефективності застосування Сил спеціального призначення Збройних

Сил України на основі розглянутих особливостей використання цих підрозділів під час антитерористичної операції можна надати такі рекомендації, як:

- 1) необхідність подальшої механізації підрозділів Сил спеціального призначення;
- 2) відмова від практики використання підрозділів ССО як штурмових;
- 3) залучення до проходження навчання в центрах підготовки психологів;
- 4) навчання комунікації з населенням на території, що контролюється ворогом;
- 5) підготовка майбутніх військовослужбовців має узгоджуватись із дотриманням прав людини.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що застосування підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України не завжди відбувалось ефективно, але мало ключову роль для звільнення низки населених пунктів Луганської та Донецької областей від військ РФ та їхніх проксі-сил у вигляді незаконних збройних формувань. Для досягнення успіху необхідно залучати Сили спеціального призначення Збройних Сил України до виконання бойових завдань тільки в межах загальних операцій задля уникнення втрат особового складу та техніки підрозділів і заборонити практику їх використання як звичайних бійців Сухопутних військ ЗСУ для ведення територіальної оборони у визначених зонах.

Перспективним напрямом подальшого дослідження теми може стати її розширення і на теперішній період з подальшим порівнянням ролі та ефективності застосування підрозділів Сил спеціального призначення Збройних Сил України в антитерористичній операції на Сході України та зараз, або ж у період Операції Об'єднаних сил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блажевич Ю. І., Блажевич О. І. Хмельницький благодійний фонд “Патріоти України” – воїнам-землякам АТО. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Історичні науки*. 2016. Вип. 9. С. 335–345.
2. Братко А. В. Роль та місце підрозділів спеціального призначення в умовах збройних локальних конфліктів. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Військові та технічні науки*. 2017. № 4(74). С. 46–57.
3. Варжанський І. Актуальні проблеми і можливості планування політики інформаційної безпеки в Україні. *Сучасні проблеми управління*. 2021. С. 237–241.
4. Великий воїн України. *Головне управління розвідки Міністерства оборони України*. URL: <https://gur.gov.ua/content/velikiy-voyn-ukrainu.html> (дата звернення: 23.03.2024).
5. Вовк О. В. Історія військ спеціального призначення (від давнини до середини ХХ століття): навчальний посібник. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. 96 с.
6. Жирохов М. 73-й морський центр спеціальних операцій імені кошового отамана Антіна Головатого в бою: участь у бойових діях, архівні світлина, історія. Київ: Княжий вал, 2021. 82 с.

7. 3-й Окремий Полк Спеціального Призначення імені князя Святослава Хороброго. Кропивницький. URL: <https://3polk.info/about-us/> (дата звернення: 23.03.2024).

8. Кіндеркнехт Л. В., Крупінін С. Д., Лупаленко О. В. Перспективи застосування повітряних десантів з використанням плануючих парашутів з великих висот на дальність. *Збірник наукових праць Військової академії (м. Одеса). Технічні науки*. 2016. Вип. 2. С. 91–99.

9. Про Положення про Сили спеціальних операцій Збройних Сил України : Указ Президента України від 03.03.2018 р. № 52/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/52/2018#Text> (дата звернення: 23.03.2024).

10. Проблемні питання організації медичного забезпечення Збройних Сил України в антитерористичній операції на сході країни / В. Л. Савицький та ін. *Наука і оборона*. 2020. № 4. С. 29–35. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2016-0-4-29-35> (дата звернення: 25.03.2024).

11. Веденієв Д., Слюсаренко А. Початковий етап створення Сил спеціальних операцій Збройних сил України: спрямованість та основні заходи. *Військово-історичний меридіан*. Київ, 2018. Вип. 4 (22). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Viedenieiev_Dmytro/Pochatkovyi_etap_stvorennia_Syl_spetsialnykh_operatsii_Zbroinykh_syl_Ukrainy/ (дата звернення: 25.03.2024).

12. Ткаченко М., Кравченко С., Подв'язніков С. Концепція оперативних сил та спроможностей НАТО як інструмент реформування та збільшення бойових спроможностей підрозділів спеціального призначення (сил спеціальних операцій). *Честь і Закон*. 2022. Т. 4. №. 83. С. 82–86.

13. Тригуб О. Ювіляри ізяславсько-хмельницького гарту : про 8-й Хмельниц. окр. полк спец. призначення Сухопут. військ Збройних сил України : за матеріалами бесіди командиром полку підполковником Олегом Нечаєвим. *Народна армія*. 2012. 15 груд. С. 4.

14. У Хмельницькому за програмою НАТО відбувся перший випуск інструкторів-спецпризначенців. *Radio Свобода Україна – новини, ексклюзиви і перевірені факти*. 14 травня 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/news/27734606.html> (дата звернення: 23.03.2024).

15. “Формування сил спеціальних операцій”. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. 2017. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/formuvannya-sil-specialnykh-operatsiy-analitichna-zapiska> (дата звернення: 23.03.2024).

16. Фролов С. М. Застосування частин спеціального призначення Військово-Морських Сил Збройних Сил України в Антитерористичній операції на території Донецької та Луганської областей (2014–2016 рр.). *Воєнно-історичний вісник*. 2020. № 1. С. 20–33.

17. Ягодзінський В. П., Кісілюк О. М., Хлібович І. В. Специфіка бойової діяльності військовослужбовців Сил спеціальних операцій Збройних Сил України. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України*: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листопада 2022 р.). Київ : НУОУ, 2022. С. 67–69.

18. Malyarenko T., Galbreath D. J. Paramilitary motivation in Ukraine: beyond integration and abolition. *Southeast European and Black Sea Studies*. 2016. Vol. 16, no. 1. P. 113–138. URL: <https://doi.org/10.1080/14683857.2016.1148414> (date of access: 25.03.2024).

19. Octavian D. Use and Organization of Special Operations Forces in Hybrid Warfare : thesis of the doctor in military art. Chişinău: Armed Forces Military Academy „Alexandru cel Bun”, 2022. URL: http://www.cnaa.md/files/theses/20222/58034/octavian_dacin_abstract_en.pdf (date of access: 25.03.2024).

REFERENCES

1. Blazhevych Yu. I., Blazhevych O. I. (2016) Khmelnytskyi blahodiinyi fond “Patrioty Ukrainy” – voiinam-zemliakam ATO. [Khmelnytsky Charitable Fund “Patriots of Ukraine” to fellow soldiers of the ATO] *Visnyk Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. Ivana Ohienka. Istorychni nauky*. – Herald of Kamianets-Podilskyi National University named after Ivan Ohienko. Historical sciences, 9, 335–345. [in Ukrainian].

2. Bratko A. V. (2017) Rol ta mistse pidrozdiliv spetsialnoho pryznachennia v umovakh zbroinykh lokalnykh konfliktiv. [The role and place of special purpose units in the conditions of armed local conflicts] *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*. Ser.: Viiskovi ta tekhnichni nauky. – Collection of scientific works of the National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine. Series: Military and technical sciences, 4(74), 46–57. [in Ukrainian].

3. Varzhanskyi I. (2021) Aktualni problemy i mozhlyvosti planuvannia polityky informatsiinoi bezpeky v Ukraini. [Current problems and possibilities of planning information security policy in Ukraine] *Suchasni problemy upravlinnia*. – Modern management problems, 237–241. [in Ukrainian].

4. Velykyi voyn Ukrainy. [The great warrior of Ukraine] *Holovne upravlinnia rozvidky Ministerstva oborony Ukrainy*. URL: <https://gur.gov.ua/content/velikiy-voyn-ukrainu.html> (date of access: 23.03.2024). [in Ukrainian].

5. Vovk O. V. (2021) Istoriia viisk spetsialnoho pryznachennia (vid davnyny do seredyny XX stolittia): navchalnyi posibnyk. [The history of special purpose troops (from ancient times to the mid-20th century): a textbook]. Sumy: FOP Tsoma S. P., 96 p. [in Ukrainian].

6. Zhyrokhov M. (2021) 73-yi morskyy tsentr spetsialnykh operatsii imeni koshevoho otamana Antina Holovatoho v boiu: uchast u boiovykh diiakh, arkhivni svitlyny, istoriia. [73rd Naval Center of Special Operations named after the Kosh Ataman Antin Holovaty in battle: participation in combat actions, archive photos, history]. Kyiv: Knyazhyi val, 82 p. [in Ukrainian].

7. 3-yi Okremyi Polk Spetsialnogo Pryznachennia imeni kniazia Sviatoslava Khorobroho. [3rd Separate Regiment of Special Purpose named after Prince Sviatoslav the Brave]. URL: <https://3polk.info/about-us/> (accessed: 23.03.2024). [in Ukrainian].

8. Kinderknekht L. V., Krupinin S. D., Lupalenko O. V. (2016) Perspektyvy zastosuvannya povitrianykh desantiv z vykorystanniam planuiuchykh parashutiv z velykykh vysot na dalnist. [Prospects for the use of air landings using gliding parachutes from great heights for long distances] Zbirnyk naukovykh prats Viiskovoi akademii (m. Odesa). Tekhnichni nauky – Collection of scientific works of the Military Academy (Odessa). Technical sciences, Issue 2, pp. 91–99. [in Ukrainian].

9. Pro Polozhennia pro Syly spetsialnykh operatsii Zbroinykh Syl Ukrainy: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 03.03.2018 r. № 52/2018. [About the Regulation on the Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine: Decree of the President of Ukraine from 03.03.2018 № 52/2018]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/52/2018#Text> (accessed: 23.03.2024). [in Ukrainian].

10. Savytskyi V. L. et al. (2020) Problemi pytannia orhanizatsii medychnoho zabezpechennia Zbroinykh Syl Ukrainy v antyterrorystychnii operatsii na skhodi krainy. [Problematic issues of organizing medical support of the Armed Forces of Ukraine in the anti-terrorist operation in the east of the country] Nauka i oborona, No. 4, pp. 29–35. URL: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2016-0-4-29-35> (accessed: 25.03.2024). [in Ukrainian].

11. Viedenieiev D., Sliusarenko A. (2018) Pochatkovy etap stvorennia Syl spetsialnykh operatsii Zbroinykh syl Ukrainy: spryamovanist ta osnovni zakhody. [The initial stage of creation of the Special Operations Forces of the Armed Forces of Ukraine: direction and main measures] Viiskovo-istorychnyi meridian. Kyiv, Issue 4 (22). URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Viedenieiev_Dmytro/Pochatkovyi_etap_stvorennia_Syl_spetsialnykh_operatsii_Zbroinykh_syl_Ukrainy/ (accessed: 25.03.2024). [in Ukrainian].

12. Tkachenko M., Kravchenko S., Podviaznikov S. (2022) Kontsepsiia operatyvnykh syl ta spromozhnosti NATO yak instrument reformuvannia ta zbilshennia boiovykh spromozhnosti pidrozdiliv spetsialnogo pryznachennia (syl spetsialnykh operatsii). [The concept of NATO operational forces and capabilities as a tool for reforming and increasing the combat capabilities of special purpose units (special operations forces)] Chest i Zakon, Vol. 4, No. 83, pp. 82–86. [in Ukrainian].

13. Tryhub O. (2012) Yuviliari iziaslavsko-khmelnytskoho hartu: pro 8-yi Khmelnyts. okr. polk spets. pryznachennia Sukhoput. viisk Zbroinykh syl Ukrainy: za materialamy besidy komandyrom polku pidpolkovnykom Olegom Nechaevym. [Anniversaries of the Izyaslav-Khmelnytsky breed: about the 8th Khmelnytsky district. regiment of special purpose of the Land forces of the Armed Forces of Ukraine: based on a conversation with the regiment commander Lieutenant Colonel Oleg Nechaev] Narodna armiiia, December 15, p. 4. [in Ukrainian].

14. U Khmelnytskomu za prohramoiu NATO vidbuvsia pershyi vypusk instruktoriv-spetspryznachentsiv. [In Khmelnytsky, the first graduation of special forces instructors took place under the NATO program] Radio Svoboda Ukraina – novyny, eksklyuzyvy i perevireni fakty, May 14, 2016. URL: <https://www.radiosvoboda.org/amp/news/27734606.html> (accessed: 23.03.2024). [in Ukrainian].

15. “Formuvannia syl spetsialnykh operatsii”. [Formation of special operations forces] Analitichna zapyska. [Analytical note] Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. [National Institute for Strategic Studies], 2017. URL: <https://www.niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/formuvannya-sil-specialnikh-operaciy-analitichna-zapiska> (accessed: 23.03.2024). [in Ukrainian].

16. Frolov S. M. (2020) Zastosuvannia chastyn spetsialnogo pryznachennia Viiskovo-Morskykh Syl Zbroinykh Syl Ukrainy v Antyterrorystychnii operatsii na terytorii Donetskoï ta Luhanskoï oblasti (2014–2016 rr.). [The use of special purpose units of the Naval Forces of the Armed Forces of Ukraine in the Anti-Terrorist Operation in the territories of Donetsk and Luhansk regions (2014–2016)] Voienno-istorychnyi visnyk, No. 1, pp. 20–33. [in Ukrainian].

17. Yahodzynskyi V. P., Kisilyuk O. M., Khibovych I. V. (2022) Spetsyfika boiovoi diialnosti viiskovosluzhbovtsiv Syl spetsialnykh operatsii Zbroinykh Syl Ukrainy. [Specifics of combat activities of the Armed Forces of Ukraine Special Operations Forces servicemen] Suchasni tendentsii ta perspektyvy rozvytku fizychnoi pidhotovky i sportu Zbroinykh Syl Ukrainy, pravookhoronnykh orhaniv, riaduvalnykh ta inshykh spetsialnykh sluzhb na shliakhu yevroatlantychnoi intehratsii Ukrainy: Materialy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kyiv, 25 lystopada 2022 r.). Kyiv: NUOU, pp. 67–69. [in Ukrainian].

18. Malyarenko T., Galbreath D. J. (2016) Paramilitary motivation in Ukraine: beyond integration and abolition. Southeast European and Black Sea Studies, Vol. 16, no. 1, pp. 113–138. URL: <https://doi.org/10.1080/14683857.2016.1148414> (date of access: 25.03.2024).

19. Octavian D. (2022) Use and Organization of Special Operations Forces in Hybrid Warfare: thesis of the doctor in military art. Chişinău: Armed Forces Military Academy „Alexandru cel Bun”. URL: http://www.cnaa.md/files/theses/20222/58034/octavian_dacin_abstract_en.pdf (date of access: 25.03.2024).